

کتابخانه‌های دانشگاه در دوران کرونا:

گزارش نشست مجازی

◆ شهناز غلامحسین نژاد، کارشناس مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی

مقدمه

با شیوع ویروس کوید ۱۹ و اختلال در زندگی انسان، کتابخانه و فعالیت‌های آن نیز تحت تاثیر آن قرار گرفت و مسئولان کتابخانه‌ها تا مدتی سردرگم به دنبال راهی برای ارتباط با جامعه کتابخوان بودند. هر چند برخی از کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد از قبل بستر ارتباط مجازی را فراهم کرده بودند، ولی باز هم با چالش‌ها و مسائلی روبه رو شدند. در این راستا کتابخانه‌ها با همکاری، همراهی و یکدیگر می‌توانند مشکل امانت کتاب به صورت حضوری یا فیزیکی و ارتباط با کاربران و استفاده کنندگان کتابخانه‌ها را به عنوان یکی از مشکلات اصلی کتابخانه‌ها در دوران کرونا، حل نموده و روش ارتباط مجازی را پررنگ‌تر و بهینه‌تر کنند. در این زمینه همفکری و آشنایی با شیوه‌های ارائه خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی کشور در دوران کرونا می‌توانست راه گشای ادامه فعالیت‌های کتابخانه‌ای باشد. با توجه به اهمیت این موضوع، با برنامه‌ریزی و هماهنگی‌هایی که انجام شد، نشستی مجازی در خصوص خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی در دوران کرونا به صورت ملی با میزبانی مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد برگزار گردد. هدف این نشست استفاده کتابخانه‌های دانشگاهی از تجربیات یکدیگر در راستای ارائه خدمات موثر در دوران کرونا بود. در ادامه گزارش این نشست مجازی ارائه می‌شود.

شرح گزارش

نشست مجازی ساعت ده صبح روز سه شنبه ۲۵ آذر ماه برگزار شد و دکتر زهره عباسی رئیس مرکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد به عنوان میزبان این نشست توضیحاتی در خصوص کتابخانه و موجودیت آن و نیز بخش‌ها و مسایل مربوطه بیان نموده و در ادامه سخنرانان به ترتیب به بیان دیدگاه‌ها و اقدامات خود در این رابطه پرداختند.

ابتدا دکتر محسن حاجی زین العابدینی رئیس کتابخانه دانشگاه شهید بهشتی بیان داشت که ارائه خدمات کتابخانه از جمله امانت و تمدید کتاب‌ها به صورت خودکار انجام می‌گیرد. علاوه بر این کتابخانه با ایجاد ایمیل جدید برای دانشجویان و برقراری امکان دسترسی آنها به منابع چاپی یا اسکن منابع، برقراری ارتباط تلفنی با کارکنان و معرفی پایگاه‌های اطلاعاتی و سایت‌های دانلود رایگان به کاربران به فعالیت‌های خود ادامه داده و بستر خوبی برای این منظور فراهم کرده است. دکتر حاجی زین‌العابدینی در ادامه بیان داشت، فعالیت‌های پژوهشی و ترجمه مقالات با موضوعات کرونا و کوید

نوزده و گندزدایی منابع و تجهیزات کتابخانه هنوز ادامه دارد و تقویت شده است. در این ایام همکاران و کاربران کتابخانه فرصتی برای بازبینی و وجین مجموعه‌های خود داشته و جذب کتاب‌های اهدایی به کتابخانه را فراهم ساخته‌اند. جذب

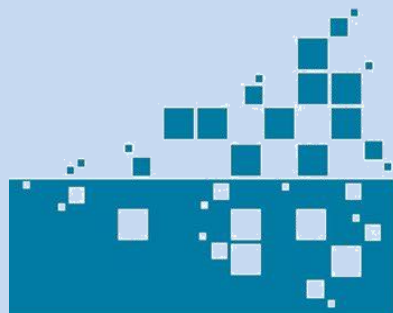

کارورز آنلاین در بخش‌های مختلف و نیز آموزش مجازی به آنها از دیگر فعالیت‌های این کتابخانه بود. همچنین، اطلاع‌رسانی شماره تماس‌های همکاران و پاسخگویی ۲۴ ساعته کتابداران به کاربران و استفاده‌کنندگان کتابخانه و اسکن منابع خاص و در اختیار قرار دادن آن از دیگر خدمات این کتابخانه بود.

دکتر رسول زوارقی رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز نیز اعلام داشتند که این دوره فرصتی را به وجود آورد که متخصصان علم اطلاعات، هویت خود را نشان داده و به جامعه ثابت کنیم که حذف کتابخانه‌ها میسر نیست و بدون وجود کتابخانه، جامعه و کاربران کتابخانه‌ها با مشکل جدی رو به رو خواهد شد. کتابخانه‌های دانشگاهی محور اساسی هر دانشگاه هستند. اولین پروتکل دانشگاه تبریز در فروردین ماه منتشر و دسترسی دانشجویان به کتابخانه از راه دور کلید خورد. ارائه خدمات به صورت مخزن باز به بسته تغییر کرد و نیازهای اطلاعاتی مراجعان و کاربران؛ دریافت و منابع درخواستی، در اختیار آنها قرار گرفت. تنها مشکل و چالش اساسی تهیه منابع فارسی و اسکن آنها بود. با عضویت در پایگاه‌های نورمگز و سیویلیکا مشکل مقالات و دسترسی اعضا هم حل شد به طوری که روزانه ۲۰۰ عضو جدید در این پایگاه ثبت نام داشتند. کارگاه‌های مختلفی از جمله کارگاه اخلاق در دانشگاه، انتشارات و نشریه علمی، اخلاق زیست پزشکی و... به صورت مجازی برگزار برنامه‌های دیگر کتابخانه نیز همچون روال قبل به صورت مجازی انجام شد. علاوه بر این کتاب‌های دانشگاه به صورت الکترونیکی منشر شده و در اختیار کاربران قرار گرفت؛ همچنین دو مجموعه خاص یکی خدمات اطلاعاتی به نابینایان و دیگر مجموعه ترکی و آذربایجان شناسی ارائه شد و با استفاده از مشاوره و همفکری با کتابداران راه‌های ارائه خدمات غیر حضوری در کتابخانه، بررسی و پیگیری شد.

در ادامه، مزارعی، معاونت کتابخانه مرکزی دانشگاه شیراز در خصوص فعالیت‌های مجازی بیان داشتند که فعالیت‌های این مرکز با برنامه ریزی و تهیه زیرساخت‌ها شروع شد و با تهیه اسکنر و اسکن کردن منابع درسی اساتید و بارگذاری آن در سیستم‌های آموزشی و نیز گزاری از کتاب‌های پر استفاده درسی و تهیه pdf آنها تا حدودی مشکل مراجعان را مرتفع ساخته و این منابع را به شکل فقط خواندنی در معرض استفاده کاربران و دانشجویان قرار دادند. همچنین، از برخی ناشرین مجوز دانلود کتاب‌ها گرفته شد و در نرم‌افزار کتابخانه بارگذاری شد. با تحصیلات تکمیلی دانشگاه هماهنگی شده و شماره تماس‌های صحافان در اختیار دانشجویان قرار گرفت و تسویه حساب بدون حضور دانشجو انجام شد. پایان‌نامه‌ها وارد سامانه شده و دسترسی به آن با دریافت مبلغی اندک امکان‌پذیر شد. تعدادی از کارکنان نیز مأموریت یافتند که کلیه نشریات کتابخانه‌های دانشگاه‌های شیراز را بررسی و برای اشتراک منابع تدابیری اتخاذ نمایند. مشکل این کتابخانه نیز کتاب‌های فارسی و چالش تهیه اسکن آنها و نیز نبود زیرساخت‌ها و اینترنت برای برخی از دانشجویان در مناطق محروم بود. پیشنهاد ایشان تهیه نسخ الکترونیکی کتاب‌ها توسط ناشران و ایجاد دسترسی کتابخانه‌ها و اعضای آن به این منابع و نیز طراحی سالن‌های مطالعه و دسترسی نوبتی کاربران و اعضا به سالن‌های مطالعه بود.

دکتر مهدی طاهری رئیس کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی نیز تهدید کرونا و تبدیل آن به فرصت و هویت بخشی کتابخانه‌ها را عامل خوبی بیان کرده و اعلام کردند که کتابخانه مجازی و دیجیتال این دانشگاه از سال ۹۳ فعالیت خود را آغاز کرده و تا کنون ادامه دارد و کلیه امور به صورت مجازی انجام می‌شود. کتابخانه دیجیتال این دانشگاه با بیش از ۲۵۰ هزار شی دیجیتال و ۳ هزار عنوان پایان‌نامه قبل از انقلاب و میزمرجع مجازی که دپارتمان‌های مختلف دارد در حال سرویس‌دهی به کاربران است. "موبایل اپ" نیز کار دیگر این کتابخانه بوده که در دسترس همه کاربران کتابخانه قرار گرفته است. جستجوی یکپارچه نیز از طریق سامانه "به پژوه" انجام و امکان دستیابی به منابع دیگر کتابخانه‌ها به ویژه تک تاب، کتابراه، فیدیبو و... جستجوی منابع آنها فراهم شد و اعتباری برای دانشجو و استاد به منظور استفاده از این سامانه، در نظر گرفته شود. لیست نیازهای اساتید تهیه و جهت اسکن کتاب‌های مورد نیاز اقدام شد و هر چند مشکل فایل الکترونیکی کتاب‌های فارسی همچنان وجود داشت ولی به منظور رفع این مشکل طی مکاتبه با برخی ناشران نسخ الکترونیکی کتاب‌های مورد نیاز اساتید خریداری شد. برای تسویه حساب نیز با در اختیار گذاشتن ایمیلی خاص این امر نیز به صورت مجازی انجام می‌شود.

سپس رقابی معاون کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف نیز برنامه‌های انجام شده در کتابخانه را به قرار ذیل معرفی کردند: برگزاری نمایشگاه کتاب‌های خاص به صورت مجازی، تغییر سالن‌های کتابخانه از حالت فقط مطالعه و برگزاری نشست‌های کتابخوانی و جلسات شعر و...، ایجاد خدمات غیرحضوری، تهیه آیین‌نامه‌های جدید، حذف دریافت پایان‌نامه‌های چاپی، الکترونیکی شده عضویت اعضا، بسته شدن فضای مطالعه و مجوز ورود تحصیلات تکمیلی به این مجموعه.

دکتر عاطفی رئیس کتابخانه دانشگاه سهند تبریز، اطلاعاتی در خصوص کتابخانه و آمار موجودی مخزن، داده و اقدامات انجام شده در کتابخانه از جمله ایزوله کردن بخش‌ها، نصب دستگاه ضد عفونی در ورودی کتابخانه، دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی برای مقاطع دکترا و ارشد و نیز برگزاری نشست‌های تخصصی را جزو فعالیت‌های انجام شده در این دانشگاه معرفی کردند. از چالش‌های این دانشگاه نبود زیرساخت‌های سخت افزاری و نرم افزاری و بودجه اندک کتابخانه بود و نیز راه کارهای ایشان تجهیز کتابخانه به سخت افزار و نرم افزار به روز و نیز تقویت جایگاه کتابخانه‌ها به عنوان یاوران پژوهشی، تقویت اشتراک منابع و تخصیص سه درصد بودجه پژوهشی دانشگاه به کتابخانه‌ها بود.

درخوش، رئیس اداره خدمات فنی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نیز همکاری بین ۵۱ کتابخانه دانشگاهی تهران و سعی در برقراری ارتباط بین این کتابخانه‌ها، نگارش طرح دورکاری برای بخش‌های خدمات فنی، بررسی و انجام کارهایی که تا کنون فرصت انجامش نبوده، فهرست نویسی منابع غیر کتابی، انجام فعالیت‌های مربوط به ۱۱ مجموعه اهدایی، اسکن مجموعه‌های اسناد تاریخی، چاپ‌های سنگی و اسکن میکرو فیلم‌ها را از جمله خدمات این کتابخانه در دوران کرونا بیان کردند. علاوه بر این به دلیل نبود مستندات برای ارائه خدمات به صورت استاندارد، کمیته‌های مختلف ایجاد و گزارش دورکاری هفتگی دریافت و مستند شده و دستنامه‌هایی هم در این خصوص تهیه شد و در سایت شورای هماهنگی قرار گرفت. همچنین آیین‌نامه امانت دیجیتال تهیه و مجوز حقوقی گرفت.

دکتر اسدی از کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف نیز در خصوص مطالعه چند دانشگاه از جمله دانشگاه‌های چین و بررسی اقدامات آنها در این زمینه و نیز بحث اشاعه اطلاعات و نوآوری در خدمات بایدهایی را ارائه دادند. اطلاع رسانی و ارائه خدمات کتابخانه، دسترسی از راه دور به منابع، خدمات پژوهشی و ارائه مشاوره‌های اطلاعاتی، بهبود خدمات ۲۴ ساعته، تقویت آموزش و خدمات از فعالیت‌های کتابخانه این دانشگاه بود و از جمله پیشنهادها ایشان برای ارائه خدمات بهتر در این دوران، امکان‌پذیری ارتباط بهتر و موثرتر اینترنتی و فضای مجازی و نیز رفع موانع نسخ الکترونیکی منابع بود. دکتر زره ساز عضو هیات علمی دانشگاه خوارزمی نیز بیان داشتند که در این دوران، آموزش مجازی و برگزاری کارگاه‌های مجازی را دنبال کرده و از فضای مجازی بیشترین بهره را گرفته‌اند. از جمله این فعالیت‌ها این بود که باشگاه کتاب را که قبلاً ایجاد کرده بودند در دوران کرونا بصورت مجازی برگزار می‌کنند و کتابخانه مرکزی به عنوان هسته اصلی این درگاه معرفی شد و شیوه‌های مختلف کتابخوانی طراحی، تازه‌های نشر معرفی و نشست‌های نقد و بررسی کتاب صورت گرفت.

مرکز اطلاع رسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد نیز در این راستا فعالیت‌های چشم‌گیری داشته و با شروع همه‌گیری کرونا و تعطیلی مراکز آموزشی و کتابخانه‌های دیگر دست به کار شده و چون از قبل بستر انجام برخی امور به شیوه دورکاری آماده بود بسیاری از فعالیت‌های کتابخانه به صورت دورکاری انجام شد. برخی فرآیندها مانند حذف رزرو کتاب‌ها، تسویه حساب، تمدید کتاب‌های امانی و... به صورت خودکار انجام گرفت. پایان‌نامه‌های دانشگاه نیز از طریق پرتال دانشجویان و کارمندان دانشگاه قابل دسترسی شد. درخواست و تحویل مدرک از طریق طرح امین امکان‌پذیر بوده و هست.

علاوه بر این، در بخش مرجع کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، کلیه امور به صورت مجازی و از طریق ایمیل، چت آنلاین و نیز تلفن انجام می‌شود. بخش اطلاع رسانی نیز با وجود پایگاه‌های اطلاعاتی خریداری شده و نیز سامانه‌های موجود به خوبی پاسخگوی کاربران و استفاده‌کنندگان دانشگاهی و غیر دانشگاهی است و همکاران این بخش نیز پاسخگویی آنلاین و مجازی داشته و دارند. کلیه اطلاع‌رسانی‌ها از طریق سایت کتابخانه و دانشگاه و سایر بسترهای مجازی صورت می‌گیرد. در بخش فهرست نویسی نیز کارها به شکل دورکاری تعریف شده و دوستان و همکاران بخش شیفتی و یا دورکار مشغول ارائه فعالیت و انجام خدمات هستند. مشاوره اطلاعاتی کتابخانه با حضور چندین نفر از

متخصصین این مجموعه به صورت مجازی در حال ارائه خدمات است و نیز کارگاه‌های آموزشی همچنان برگزار شده و علاقه‌مندان به صورت غیر حضوری در این کارگاه‌ها شرکت و در پایان دوره نیز گواهینامه خود را دریافت می‌کنند. در بخش نشریات نیز کارها دورکار شده و نیز همکاران پاسخگوی نیازهای کاربران هستند. بخش سفارشات کلیه خدمات خود را غیر حضوری انجام داده و درخواست‌های خرید از طریق سامانه سدف دانشگاه دریافت و خریده‌ها و سفارش‌ها از طریق درگاه‌های ارتباطی ناشران انجام شده و همچنان مجموعه رو به رشد و فزاینده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به شنیده‌ها و مطالب ارائه شده توسط روسا و کتابداران دانشگاه‌های مدعو، شیوه‌های ارائه خدمات مجازی در همه کتابخانه تقریباً یکسان بود و ضعف زیرساخت‌های شبکه‌ای و نرم افزارها و نیز چالش اساسی دیجیتال سازی کتاب‌های فارسی از مشکلات عمده دانشگاه هاست که قرار شد با پیگیری بیشتر و نیز برگزاری نشست‌های مجدد راه حلی برای این موضوع پیشنهاد و بررسی شود. همچنین پیشنهاد شد، ارتباط موثرتر و بیشتری بین کتابداران رقم خورده و همکاری‌های بین کتابخانه‌ای بیشتر و پررنگ‌تر گردد. به طور کلی مباحث و پیشنهادات ذیل در این نشست مطرح گردید.

- ایجاد بستر ارتباطی موثر در شیوه ارائه خدمات به مراجعان و کاربران
 - تهیه نسخ الکترونیکی کتاب‌ها و تعیین تکلیف وضعیت کتاب‌های فارسی با رعایت حق مولف و کپی رایت
 - ایجاد بستر ارتباطی بین دانشگاه‌های کشور و ارتباط مجازی و نیز استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی
 - استفاده از آیین نامه‌ها و طرح‌های تولید شده کتابخانه‌ها
 - ایجاد کانال یا گروهی برای تبادل اطلاعات بیشتر و بررسی‌های بهتر حول این مساله.
- این نشست ساعت ۱۳ به پایان رسید.

